

Abstract

Aim In former research several participant roles in the bullying process were found. The main goal of this study was to make a distinction between two different types of defenders, namely the comforting defender and the attacking defender. **Method** 1230 Dutch children from fourth, fifth, and sixth grade classrooms in 17 elementary schools were involved. A two stage cluster analysis was used to distribute the children into four different clusters based on the participant roles. A comparison between clusters was made on ambition for prestige, resource control strategies and social dominance (resource control and perceived popularity). **Results & conclusion** Children with high scores on the role of attacking defender were classified into a cluster with children with high scores on the role of bully, reinforcer and assistant (third cluster). On the other hand, children with high scores on the role of comforting defender were classified in a different cluster (first cluster). The children in the third cluster were more social dominant and used strategies more often to gain this dominance than children in other clusters. **Discussion** The findings of this study implicate that participant roles questionnaires should include the distinction between the two types of defenders. Implications and suggestions are discussed in terms of directions for future research.

Inleiding

Pesten is een veelvoorkomend probleem, 65% van de scholieren is wel eens betrokken geweest bij pestsituaties (Olweus, 2003). Volgens Scholte, Engels, Overbeek, de Kemp en Haselager (2007) kan pesten gedefinieerd worden als 'langdurige, negatieve sociale of fysieke handelingen van één of meer kinderen ten opzichte van een ander kind' (p. 217). Salmivalli en Peets (2009) geven verder aan dat er bij pesten sprake is van machtsongelijkheid; de pester heeft macht over het slachtoffer. In situaties waar sprake is van groepen waar men langere tijd bijeen is, bestaat de gelegenheid voor het ontstaan van pestgedrag, bijvoorbeeld op school en op de werkvloer (Rosigno, Lopez & Hodson, 2009). In dit onderzoek is ingegaan op pesten binnen schoolsituaties.

Verschillende auteurs suggereren dat het behalen van status op basis van sociale dominantie een drijfveer is voor pestgedrag (bijvoorbeeld Sijtsema, Veenstra, Lindenberg & Salmivalli, 2009). Uit onderzoek is gebleken dat pesters een hoge status hebben binnen de groep, maar eveneens een lage sociometrische populariteit, vanwege het gebruik van agressie (Pellegrini, 2002; Rodkin & Berger, 2008; Salmivalli & Peets, 2009). Recente opvattingen definiëren sociale dominantie in termen van effectieve *resource control* (Hawley, 2002; Pellegrini,

2008). Sociale dominantie ontstaat wanneer het ene kind meer mogelijkheden of motivatie heeft om *resources* te verkrijgen en te houden dan een ander kind (Hawley, 1999). In Hawleys (1999, 2002) *Resource Control Theory*, wordt onderscheid gemaakt tussen resource control en verschillende strategieën om die controle te verkrijgen en te behouden. Er kan gebruik worden gemaakt van 'coercieve' (directe agressieve) en 'prosociale' (coöperatieve) strategieën, of een combinatie hiervan. Het toepassen van beide type strategieën leidt tot de hoogste mate van *resource control* (Hawley, 2007). Er zijn echter ook kinderen die geen strategieën toepassen en geen *resource control* behalen.

Aangezien status en sociale dominantie door anderen toegewezen worden aan een kind, wordt aangenomen dat de groep essentieel is bij pesten. Pesten is derhalve een groepsproces. Hierin hebben kinderen verschillende rollen (Scholte et al., 2007). Deze rollen worden onder meer beïnvloed door de normen binnen een groep of klas en de attitude ten opzichte van pestgedrag (Salmivalli, 2010). Zo hebben Salmivalli en Voeten (2004) bijvoorbeeld gevonden dat het verdediggedrag gerelateerd is aan een anti-pesten attitude, ofwel morele afkeuring van pesten. Eveneens heeft de heersende norm binnen een klas, een pro-pesten norm of anti-pesten norm, invloed op het gedrag van kinderen in een pestsituatie.

Doorgaans wordt in de literatuur de verdeling van rollen tijdens het pestproces van Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman en Kaukiainen (1996) gehanteerd. Er wordt hierbij onderscheid gemaakt tussen pesters, slachtoffers, meelopers – kinderen die het pestgedrag bekrachtigen, assistenten – kinderen die de pesters assisteren, verdedigers – kinderen die het opnemen voor de slachtoffers - en buitenstaanders – kinderen die zich proberen te onttrekken aan het pestproces (Gini, Albiero, Benelli & Altoe, 2008; Nickerson, Mele & Princiotta, 2008; Salmivalli, Huttunen & Lagerspetz, 1997).

Hierbij moet vermeld worden dat een kind meer dan één rol kan vervullen. Door middel van de tweede hoogste score op een rol kan de secundaire rol van een kind worden vastgesteld. Uit onderzoek van Sutton en Smith (1999) komt naar voren dat op basis van de op één na hoogste score 44 procent van de pesters in de steekproef ook de rol van meeloper aannemen. Eveneens geldt voor ongeveer 58 procent van de assistenten dat zij de rol van pester vervullen en voor ongeveer 62 procent van de buitenstaanders dat zij de rol van verdediger vervullen. Ook in de studie van Goossens, Olthof en Dekker (2006) bleken kinderen vaak een secundaire rol te vervullen. In een ander onderzoek, van Salmivalli en collega's (1996), is specifiek gekeken naar de secundaire rol van slachtoffers. Slachtoffers scoorden significant hoger op de rol van verdediger en

buitenstaander dan niet-slachtoffers. Gezien de beschreven onderzoeken kan er gezegd worden dat er vaak sprake is van hybride rollen; in verschillende situaties vervullen kinderen verschillende rollen.

Dit onderzoek heeft zich specifiek gericht op de verdedigerrol. Camodeca en Goossens (2005) hebben aangetoond dat verdedigers een groot voorstander zijn van het oplossen van conflicten, wat er voor kan zorgen dat verdedigers de meeste invloed hebben in de houding van anderen jegens pesten. Scholieren die het slachtoffer verdedigen zijn niet alleen competent in termen van sociale cognitie (Theory of Mind en de verwerking van sociale informatie) of morele cognitie, maar hebben ook een hoge mate van empathische responsiviteit (Gini, Albiero, Benelli & Altoè, 2007). Meisjes zijn meer dan jongens geneigd het slachtoffer te verdedigen (Salmivalli, Lappalainen & Lagerspetz, 1998). Daarnaast hebben meisjes meer empathie en zijn ze socialer dan jongens (Gini et al., 2007). Factoren die gerelateerd zijn aan ondersteuning van het slachtoffer, ofwel verdedigergedrag, zijn: vriend zijn van het slachtoffer, zelfvertrouwen hebben, altruïstisch gedrag en gevoelens tonen en competent zijn wat betreft sociale steun bieden aan vrienden (Lodge & Frydenberg, 2005).

In de literatuur over de verschillende rollen binnen het pestproces wordt geen onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten verdedigers, wellicht mede doordat de veelgebruikte vragenlijst van Salmivalli en collega's (1998; *Participants Role Questionnaire*) maar met één schaal vraagt naar de verdedigerrol. Deze schaal omvat zowel het troosten van het slachtoffer als het aanvallen van de daders, maar de nadruk lijkt op troosten te liggen. Bovengenoemde kenmerken van verdedigers (o.a. meer meisjes, meer empathie) lijken hier ook op te duiden.

Dit onderzoek

Zoals eerder genoemd richtte dit onderzoek zich specifiek op de verdedigerrol binnen schoolsituaties. Het eerste doel van dit onderzoek was om te bepalen of er binnen een Nederlandse steekproef van basisschoolleerlingen een onderscheid gemaakt kon worden tussen twee typen verdedigers: namelijk het type troostend verdediger, een kind dat een slachtoffer na het pesten troost, en het type aanvallend verdediger, een kind dat tijdens het pesten de pester aanvalt en zo het slachtoffer verdedigt. Hiertoe zijn de basisschoolleerlingen op basis van hun scores op de verschillende pestrollen (dader, assistent, meeloper, troostende verdediger, aanvallende verdediger, buitenstaander en slachtoffer) met behulp van clusteranalyse in groepen ingedeeld. Op basis van de *similarity-attraction hypothesis* (Rubin, Bukowski & Parker, 1998), de hypothese dat mensen zich

aangetrokken voelen tot anderen met gelijke karakters, waarden, attitudes of gedragingen, ook wel *homophily* genoemd (Hawley, Little & Card, 2007), werd verwacht dat kinderen die hoog scoren op aanvallend verdedigen in hetzelfde cluster terecht zouden komen als pesters, assistenten en meelopers, terwijl kinderen die hoog scoren op troostend verdedigen in een andere cluster zouden vallen.

Ten tweede is er gekeken naar de sekseverdeling over de clusters. Meisjes zijn eerder geneigd tot troostend verdedigergedrag dan jongens (Salmivalli et al., 1998), terwijl jongens eerder zelf pester zijn (Salmivalli & Peets, 2009). De verwachting dat aanvallende verdedigers in hetzelfde cluster zouden terechtkomen als pesters, deed vermoeden dat er meer jongens in dit cluster zouden zitten. Op basis van Salmivalli en collega's (1998) was de verwachting dat er meer meisjes dan jongens in het cluster van troostende verdedigers zouden zitten.

Ten derde is onderzocht of de clusters onderling verschillen in termen van machtsambitie, sociale dominantie (*resource control* en waargenomen populariteit) en het gebruik van *resource control* strategieën. Omdat pestgedrag vaak samenhangt met statusdoelen en daadwerkelijke sociale status (Sijtsema et al., 2009) en aanvallende verdedigers naar verwachting op daders en hun helpers lijken, werd verwacht dat het cluster met pesters en aanvallende verdedigers hoger zou scoren op machtsambitie dan de andere clusters. Bovendien werd er verwacht dat dit cluster meer gebruik maakt van beide *resource control* strategieën - pro sociaal en coercief - dan andere clusters (Hawley et al., 2007) en het hoogst scoort op sociale dominantie. Van het cluster met de troostende verdediger werd verwacht dat deze hoog zal scoren op het gebruik van de pro sociale strategie.

Tot slot is in deze studie het hoofdeffect van sekse en het interactie effect van sekse en cluster onderzocht qua machtsambitie, sociale dominantie (*resource control* en waargenomen populariteit) en *resource control* strategieën. Om bovenstaande verwachtingen te onderzoeken is er gebruik gemaakt van data verzameld door het Dutch Consortium On Bullying (DCOB), bij een grote steekproef van basisschoolleerlingen, zowel jongens als meisjes, in de laatste drie groepen van de basisschool.

Methode

Deelnemers

De deelnemers in deze studie waren 1230 kinderen binnen de groepen 6, 7 en 8 van het basisonderwijs in Nederland, waarvan 622 jongens en 608 meisjes. Dit onderzoek maakte gebruik van de data van 17 scholen met 53 klassen in het basisonderwijs. Er zaten 394 leerlingen in groep 6 (gemiddelde leeftijd: 123 maanden; 51,3% meisjes), 445 leerlingen in groep zeven (gemiddelde leeftijd: 135 maanden; 49,4% meisjes) en 391 leerlingen in groep 8 (gemiddelde leeftijd: 147 maanden; 47,6% meisjes). Van de ondervraagde kinderen kwamen er 775 uit Nederland, 49 uit een ander Europees land, 2 uit Turkije, 1 uit Marokko, 1 uit Suriname en 5 uit overige landen. 43 Leerlingen hadden niets ingevuld en bij één onderzoeksinstelling is ervoor gekozen de vraag met betrekking tot het geboorteland achterwege te laten. Ouders kregen voorafgaand aan het onderzoek een brief met informatie over het onderzoek en zowel ouders als kind hadden de mogelijkheid om deelname aan het onderzoek te weigeren. Desondanks deed 96% van de kinderen mee.

Meetinstrumenten

De data voor dit onderzoek maakten deel uit van een groter onderzoek bestaande uit een klassikale vragenlijst (30 minuten), een individueel interview met de kinderen uit de klas (2 maal 30 minuten) en een leerkrachtvragenlijst. Allereerst is de klassikale vragenlijst afgenomen zodat bij de individuele interviews de onderzoekers al bekend waren bij de kinderen. Er is gekozen voor klassikale afnamen omdat deze minder gevoelig zijn voor sociale wenselijkheid. Het idee achter de individuele interviews was dat kinderen (bijv. slachtoffers) vrijer zouden durven spreken over andere kinderen (bijv. pesters), mede omdat het interview vertrouwelijk was en buiten de klas om werd afgenomen. De leerkrachtenvragenlijst diende om het perspectief van de leerkracht te onderzoeken.

Betrokkenheid in pestsituaties. Voor het meten van de betrokkenheid in pestsituaties is er gebruik gemaakt van een aangepaste versie van de peer nominatie procedure beschreven door Goossens et al. (2006). Voorgaande procedure maakt onderscheid tussen verschillende sociale rollen: Pesters, assistenten, aanmoedigers, buitenstaanders, verdedigers en slachtoffers. Om te voorkomen dat pestgedrag en slachtofferschap van meisjes buiten het onderzochte pesten valt, doordat het bijvoorbeeld niet direct of fysiek pesten betreft, is er niet gevraagd naar pesten in het algemeen (Salmivalli & Nieminen,

2002; Schwartz, Chang & Farver, 2001). Pestgedrag is daarom opgesplitst in vijf verschillende vormen van pesten: fysiek (bijv., slaan), materieel (bijv., het kapot maken van andermans spullen), verbaal (bijv., het beledigen of uitschelden van iemand), direct sociaal (bijv., gewoon weglopen van iemand die wil spelen) en indirect sociaal (bijv., roddelen of lelijke dingen zeggen over andere kinderen). Ook het verdedigen is opgesplitst, namelijk in troostend verdedigen (gericht op het verlichten van het leed van het slachtoffer) en aanvallend verdedigen (gericht op het aanpakken van de pester).

Het interview startte met het geven van een heldere definitie van pesten die gedurende het onderzoek gehanteerd wordt, namelijk: *"Pesten is dat een of meer kinderen een ander kind steeds weer opnieuw lastig vallen en vernederen door dat kind pijn te doen. Dat kan op verschillende manieren. 1. Je kunt pesten door iemand te slaan of te schoppen of te knijpen; 2. Je kunt iemand ook pesten door spullen van hem of haar af te pakken of die te vernielen of kwijt te maken; 3. Je kunt iemand ook pesten door hem of haar belachelijk te maken, uit te schelden of te beledigen; 4. Je kunt iemand ook pesten door te zorgen dat hij of zij niet mee mag doen met spelletjes of activiteiten; 5. Je kunt iemand ook pesten door te zorgen dat anderen slecht over hem of haar gaan denken of door over iemand te roddelen. Dus, pesten is niet een ruzie tussen twee kinderen die ongeveer even groot en sterk zijn en pesten is ook niet plagen om een geintje. Nee, pesten is dat je steeds weer opnieuw vervelend doet tegen iemand anders om die ander pijn te doen of verdrietig te maken"*. Vervolgens zijn de kinderen per vorm van pesten geïnterviewd. Bij elke pestvorm werd eerst een beschrijving gegeven en vervolgens een lijst met gedragingen horend bij de specifieke pestvorm. Om slachtoffer nominaties te verkrijgen vroeg de interviewer: *'Weet jij kinderen in de klas die zo gepest worden?'*. Om pesters nominaties te krijgen stelde de interviewer de volgende vraag: *'Weet jij kinderen in de klas die zo pesten?'*. Tot slot is het belangrijk dat er onderscheid werd gemaakt tussen pesters en assistenten, daarom stelde de onderzoeker ook nog de vraag: *'Nou heb jij net X genoemd. Is X iemand die begint met pesten of iemand die gaat meedoen met pesten?'*. Voorgaande procedure werd herhaald bij elke vorm van pesten.

De twee verschillende vormen van verdedigen zijn ook apart afgenomen in het interview. Voor beide vormen werd allereerst gevraagd: *'Weet jij kinderen in de klas die slachtoffers op deze manier proberen te helpen?'*. Met behulp van voorgaande vraag kunnen de verschillende verdedigers worden geïdentificeerd. Na deze serie van 15 vragen, werden er nog 4 vragen gesteld om nominaties te verkrijgen voor buitenstaanders, troostende verdedigers, aanvallende verdedigers

en bekrachtigers. Daartoe werd eerst een uitgebreide beschrijving van het betreffende gedrag gegeven en vervolgens werd gevraagd welke klasgenoten zulk gedrag vertonen.

De globale pestscores zijn als volgt berekend. Als eerste zijn continue scores, lopend van 0 tot 1, berekend voor elke vorm van pesten door het aantal keren dat iemand genomineerd werd als pester, te delen door het aantal (aanwezige) klasgenoten. Omdat er vijf verschillende vormen van pesten zijn en de vorm van pesten er niet of weinig toe doet, is er voor de globale pestscore voor gekozen om het gemiddelde te nemen van de twee vormen waar het hoogst op is gescoord (Spearman's rho correlatie tussen de twee hoogste scores is .80). Bovendien wordt zo voorkomen dat een kind dat niet alle pestvormen gebruikt, maar wel degelijk pest, een lage score krijgt (Witvliet, Olthof, Hoeksma, Goossens, Smits & Koot, 2010). Ook de globale scores voor slachtofferschap en assistentschap zijn met behulp van de voorgaande procedure berekend. Voor de bekrachter-, troostende verdediger-, aanvallende verdediger- en buitenstaanderscores werd het aantal nominaties voor het betreffende item gedeeld door het aantal nominatoren. Bovenstaande scores zijn gebruikt voor de clusteranalyse.

Machtsambitie. Door middel van zelfrapportage op 5 items is de machtsambitie van een kind gemeten. Eerst werd er een type kind geschetst dat populair is, vaak anderen om zich heen heeft, vaak de leiding heeft, nieuwe dingen bedenkt en iemand is waar andere kinderen naar luisteren. Daarna konden kinderen op een schaal van 0 tot 4 aangeven in hoeverre uitspraken over het geschetste kind op henzelf van toepassing waren (bijv., 'Ik zou het erg fijn vinden zo'n kind te zijn' of 'Ik zou heel graag al die eigenschappen willen hebben'). Uiteindelijk zijn per kind alle items bij elkaar opgeteld en gemiddeld. De betrouwbaarheid van de schaal was goed, want Cronbach's Alpha = .75 (COTAN, 2004).

Resource control strategieën. Kinderen konden klasgenoten nomineren op basis van de *resource control* strategieën die gebruikt werden, prosociaal en coercief. Een voorbeeld van één van de 6 items horend bij prosociale strategieën is 'Welke kinderen in de klas doen heel aardig om te krijgen wat ze zelf willen?'. Ook het gebruik van coercieve strategieën is gemeten met 6 items (bijvoorbeeld 'Welke kinderen in de klas dwingen anderen om zo hun zin te krijgen?'). Voor zowel prosociale als coercieve strategieën zijn er per item continue scores van 0 tot 1 bepaald (zie eerder vermeld) en daarna gemiddeld. Cronbach's Alpha was .90 voor het gebruik van coercieve strategieën en .70 voor het gebruik van

prosociale strategieën. Echter, de verwijdering van het item 'Welke kinderen in jouw klas bedenken vaak dingen die anderen leuk vinden en waar anderen aan mee willen doen?' verhoogde de Cronbach's Alpha van .70 naar .80. Om die reden en op inhoudelijke grond is het item verwijderd.

Resource control. *Resource control* is gemeten aan de hand van zelfrapportage, leerkrachtrapportage en nominaties door klasgenoten op 6 aangepaste items van Hawley (persoonlijke communicatie, maart 31, 2005), met bijvoorbeeld het item 'Welke kinderen in jouw klas hebben meestal de leukste spullen of de beste plaatsen (als er wat te doen is)?'. Zoals beschreven hierboven zijn er per item continue scores variërend van 0 tot 1 bepaald en is het gemiddelde berekend. De betrouwbaarheid van de schaal op basis van nominaties was goed (Cronbach's Alpha = .90) evenals bij de leerkrachtrapportages (Cronbach's Alpha = .95) en de zelfrapportages (Cronbach's Alpha = .79).

Waargenomen populariteit. De waargenomen populariteit werd gemeten aan de hand van nominaties door klasgenoten op de vragen 'Welke kinderen in jouw klas zijn populair?' en 'Welke kinderen in jouw klas zijn niet populair?'. Een continue score werd berekend door het per klas gestandaardiseerde aantal niet-populaire nominaties van het gestandaardiseerde aantal populaire nominaties af te halen en vervolgens deze uitkomst te standaardiseren per klas.

Procedure

De manier van het benaderen van scholen verschilde per universiteit. De scholen werden onder andere telefonisch en per brief benaderd en bij interesse werden ook de ouders gevraagd of zij toestemming gaven voor het onderzoek.

De dataverzameling geschiedde allereerst doormiddel van een zelfrapportage die klassikaal werd afgenomen. Voorafgaand aan deze vragenlijst werden de kinderen apart neergezet, zodat ze niet bij elkaar op de tafel konden kijken. Elk onderdeel van de vragenlijst werd eerst uitgelegd door de onderzoeker alvorens de onderdelen werden ingevuld. Hierna werden alle kinderen die participeerden in het onderzoek individueel geïnterviewd in een aparte, rustige ruimte. Om vermoeidheid te voorkomen werd het interview in twee delen afgenomen.

Aangezien er gewerkt werd met nominaties kregen de kinderen een lijst met namen van klasgenoten als geheugensteun voor deze nominaties. De namen op deze lijst werden per onderwerp in een gerandomiseerde volgorde aangeboden. Op deze manier werd voorkomen dat de aanbiedingsvolgorde van

de namen een effect zou kunnen hebben op de nominaties. De naam van het geïnterviewde kind werd bij eigen nominaties weggelaten, zodat zij zichzelf niet zouden nomineren. De onderzoekers konden bij het interview zelf bepalen wanneer het goed was om te stoppen.

Om verzekerd te zijn van een goede procedure werd gebruik gemaakt van een opgesteld onderzoeksprotocol en werden de gegevens tijdens het interview direct verwerkt op een computer. Tijdens het interview werd meerdere malen benadrukt dat er vertrouwelijk omgegaan werd met de gegeven informatie. Eveneens werd getracht de sfeer goed te houden door het kind positief te benaderen en af en toe iets grappigs te zeggen.

Resultaten

Clusteranalyse

Voor het verdelen van de verschillende pestrollen in clusters, is gebruik gemaakt van een tweeledige clusteranalyse (Gore, 2000). Hierbij is in het eerste gedeelte de Ward's methode toegepast om een hiërarchische clusteranalyse te verkrijgen, waarna in het tweede gedeelte de K-means clusteranalyse is uitgevoerd. In de K-means clusteranalyse zijn als startwaarden de gemiddelden van de Ward's methode gebruikt. Op deze manier werd getracht de voornaamste problemen van zowel de hiërarchische methode (geen iteratie) als de K-means methode (het kiezen van de juiste startwaarden) te omzeilen. Aangezien er vooraf geen hypothese opgesteld was over het aantal te verwachten clusters, zijn er clusteroplossingen onderzocht met twee tot en met zeven clusters.

De selectie van de beste clusteroplossing. De Max C-waarde van de Calinski en Harabasz index, zoals aanbevolen door Milligan en Cooper (1985), heeft uitgewezen dat een clusteroplossing met vier clusters genomen moet worden (zie Tabel 1).

Tabel 1. *Overzicht Max C-waarden per clusteroplossing*

Clusteroplossing	2	3	4	5	6	7
Max C-waarde	425	415	431	362	416	372

Beschrijving van de clusters. In Tabel 2 zijn de gemiddelden en de standaardafwijkingen van de pestrollen per cluster weergegeven. Hieruit is af te leiden dat kinderen met hoge scores op de rollen van buitenstaander en troostende verdediger binnen het eerste cluster vielen. Het derde cluster omvatte kinderen met hoge scores op de rollen van aanvallende verdediger, pester, meeloper en assistent. Voor het vierde cluster gold dat kinderen met een hoge

score op de rol van slachtoffer eronder vielen. In het tweede cluster zat de grootste groep: de restgroep, de kinderen met gemiddeld tot lage scores op pestrollen.

Tabel 2. *Gemiddelden en Standaardafwijkingen van de pestrollen per cluster*

	Cluster 1		Cluster 2		Cluster 3		Cluster 4	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Aanvallende verdediger	0.07	0.08	0.05	0.06	0.10	0.10	0.04	0.06
Pester	0.02	0.03	0.04	0.04	0.25	0.16	0.07	0.08
Meeloper	0.02	0.03	0.04	0.04	0.15	0.08	0.04	0.04
Assistent	0.02	0.04	0.05	0.06	0.25	0.10	0.05	0.06
Buitenstaander	0.34	0.14	0.07	0.06	0.01	0.03	0.08	0.09
Troostende verdediger	0.24	0.15	0.09	0.08	0.07	0.08	0.09	0.10
Slachtoffer	0.05	0.07	0.05	0.06	0.06	0.07	0.47	0.16

Noot. $n(\text{cluster } 1) = 290$; $n(\text{cluster } 2) = 672$; $n(\text{cluster } 3) = 200$; $n(\text{cluster } 4) = 67$.

Sekseverdeling over de clusters. De sekseverdeling over de clusters is weergegeven in Tabel 3. Uit de Chi kwadraat-toets bleek dat jongens en meisjes ongelijk verdeeld waren over de verschillende clusters ($\chi^2 = 143.9$; $df = 3$; $p < .01$). Er bleek een oververtegenwoordiging van meisjes te zijn in het eerste cluster ($z = 8.9$). Daarentegen liet de derde cluster een oververtegenwoordiging van jongens zien ($z = 9.9$). De sekseverdeling in het tweede cluster was nagenoeg gelijk, evenals in het vierde cluster (zie Tabel 3).

Tabel 3. *Overzicht van de verdeling van sekse over de clusters*

	Man		Vrouw		Totaal	
	N	%	N	%	N	%
Cluster 1	80	27.6	210	72.4	290	100
Cluster 2	338	50.3	334	49.7	672	100
Cluster 3	165	82.5	35	17.5	200	100
Cluster 4	38	56.7	29	43.3	67	100

MANOVA

Verschillen tussen de clusters zijn getoetst met behulp van een MANOVA met sekse en cluster als onafhankelijke variabelen en *resource control* (peerrapportage, zelfrapportage en leerkrachtrapportage), *resource control* strategieën (coercief en prosociaal), waargenomen populariteit en machtsambitie als de zeven afhankelijke variabelen. Allereerst is onderzocht of er werd voldaan aan de assumpties van een MANOVA (Field, 2005; Grimm, 1993). Omdat *Resource control* peerrapportage, *Resource control* prosociale strategie en *Resource control* coercieve strategie erg scheef waren verdeeld, groter dan 1.5, zijn ze getransformeerd met behulp van de RANKIT procedure. Dit reduceerde de scheefheid voldoende. De overige variabelen voldeden wel aan deze voorwaarde.

Vanwege de heterogeniteit van varianties en de ongelijke groepsgrootten is gekozen voor de Games-Howell procedure als post hoc toets (Field, 2005).

Multivariate toetsing. De beschrijvende statistieken van de afhankelijke variabelen op basis van sekse en cluster zijn weergegeven in Tabel 4. Uit deze tabel viel af te leiden dat de cluster grootten kleiner waren dan na uitvoering van de clusteranalyse. Alleen het aantal kinderen in het derde cluster was gelijk gebleven. De afname in grootte kwam door *missing values*. Derhalve verminderde het gebruikte aantal kinderen voor de toetsing van 1229 naar 1186. Daarnaast was de verdeling jongens en meisjes nagenoeg gelijk, 594 om 592.

Het resultaat van de multivariate toetsing liet zien dat er geen sprake was van een interactie effect van cluster en sekse op de combinatie van de zeven afhankelijke variabelen (*Wilk's Lambda* = 0.98; $F(21; 3366) = 1.35$; $p = .13$). Het effect van cluster was dus onafhankelijk van het effect van sekse. De multivariate toetsing is een tweede keer uitgevoerd zonder interactie effect (zie Tabel 5), omdat op deze manier de power werd vergroot. Voor de hoofdeffecten van cluster (*Wilk's Lambda* = 0.52; $F(21; 3374) = 40.87$; $p < .01$) en sekse (*Wilk's Lambda* = 0.96; $F(7; 1175) = 6.88$, $p < .01$) gold dat deze wel significant waren.

De hoeveelheid variantie in de combinatie van de zeven afhankelijke variabelen die verklaard kon worden door de clusters is 20%; een groot effect. Het effect van sekse daarentegen was klein, want 4% van de variantie werd daardoor verklaard (Field, 2005).

Tabel 5. *Resultaat multivariate toetsing van het effect van cluster en sekse op de zeven afhankelijke variabelen*

	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	η_p^2
Cluster	0.52	40.87	.00	.20
Sekse	0.96	6.88	.00	.04

Noot. Alpha = .05

Tabel 4. Beschrijvende statistieken van cluster en sekse op basis van de zeven afhankelijke variabelen: groepsmaat, gemiddelde en standaardafwijking

	Cluster 1			Cluster 2			Cluster 3			Cluster 4			Totaal		
	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
<i>Machtsambitie</i>															
Jongen	78	1.26	0.70	315	1.29	0.76	165	1.59	0.93	36	1.50	1.02	594	1.38	0.83
Meisje	209	1.21	0.72	319	1.36	0.82	35	1.42	1.01	29	1.21	0.71	592	1.30	0.79
Totaal	287	1.23 _b	0.71	634	1.33 _b	0.79	200	1.56 _a	0.94	65	1.37 _{ab}	0.90	1186	1.34	0.81
<i>Resource control, prosociale strategie</i>															
Jongen	78	-0.29	0.70	315	-0.27	0.78	165	0.70	0.86	36	0.22	0.88	594	0.02 _a	0.91
Meisje	209	-0.32	0.78	319	0.06	0.92	35	1.18	0.66	29	0.47	0.98	592	0.01 _b	0.93
Totaal	287	-0.31 _d	0.76	634	-0.10 _c	0.87	200	0.78 _a	0.85	65	0.33 _b	0.93	1186	0.02	0.92
<i>Resource control, coercieve strategie</i>															
Jongen	78	-0.55	0.57	315	-0.13	0.73	165	1.12	0.67	36	0.10	0.80	594	0.18	0.93
Meisje	209	-0.51	0.68	319	-0.01	0.80	35	1.25	0.59	29	-0.12	0.94	592	-0.12	0.86
Totaal	287	-0.52 _c	0.65	634	-0.07 _b	0.77	200	1.15 _a	0.66	65	0.00 _b	0.87	1186	0.03	0.91
<i>Resource control, peerrapportage</i>															
Jongen	78	-0.40	0.91	315	-0.16	0.84	165	0.84	0.85	36	-0.52	0.76	594	0.07 _a	0.98
Meisje	209	-0.24	0.83	319	0.01	0.89	35	1.01	0.80	29	-0.40	0.80	592	-0.04 _b	0.91
Totaal	287	-0.28 _c	0.85	634	-0.07 _b	0.87	200	0.87 _a	0.85	65	-0.47 _c	0.77	1186	0.01	0.95
<i>Resource control, zelfrapportage</i>															
Jongen	78	1.41	0.52	315	1.42	0.62	165	1.69	0.68	36	1.17	0.57	594	1.48 _a	0.64
Meisje	209	1.18	0.55	319	1.30	0.67	35	1.64	0.86	29	0.81	0.51	592	1.26 _b	0.65
Totaal	287	1.24 _c	0.55	634	1.36 _b	0.65	200	1.68 _a	0.71	65	1.01 _d	0.57	1186	1.37	0.65
<i>Resource control, leerkrachtrapportage</i>															
Jongen	78	1.57	0.83	315	1.63	0.83	165	2.36	0.83	36	0.97	0.88	594	1.78	0.92
Meisje	209	1.54	0.85	319	1.68	0.86	35	2.45	0.97	29	1.16	0.92	592	1.65	0.90
Totaal	287	1.54 _b	0.85	634	1.65 _b	0.85	200	2.38 _a	0.85	65	1.05 _c	0.89	1186	1.72	0.91
<i>Waargenomen populariteit</i>															
Jongen	78	-0.33	1.01	315	-0.01	0.77	165	0.75	0.88	36	-1.49	0.74	594	0.07	1.00
Meisje	209	-0.19	0.87	319	0.05	0.85	35	0.87	1.06	29	-1.29	1.04	592	-0.05	0.95
Totaal	287	-0.23 _c	0.91	634	0.02 _b	0.81	200	0.77 _a	0.91	65	-1.41 _d	0.89	1186	0.01	0.98

Noot. Gemiddelden in dezelfde *totaal* rij (cluster) en dezelfde *totaal* kolom (sekse) met verschillende subscripts verschillen significant van elkaar bij $p < .05$.

Univariate toetsing. In de multivariate toets is een significant hoofdeffect gevonden van zowel cluster als sekse (zie Tabel 5). Met de univariate toetsing is gekeken voor welke variabelen er een significant verschil was wat betreft sekse en cluster. De univariate toetsing gaf een significant hoofdeffect van sekse op de variabelen *resource control* peerrapportage ($F(1; 1184) = 9.40; p < .02; \eta_p^2 = .01$), *resource control* zelfrapportage ($F(1; 1184) = 13.69; p < .01; \eta_p^2 = .01$) en *resource control* prosociale strategie ($F(1; 1184) = 26.78; p < .01; \eta_p^2 = .02$). Er was verder sprake van een bijna significant hoofdeffect van sekse op de variabelen *resource control* coercieve strategie en waargenomen populariteit ($F(1; 1184) = 3.46; p = .06$ en $F(1; 1184) = 3.24; p = .07$). Voor alle bovengenoemde variabelen gold dat het (bijna) significante verschil inhield dat jongens hoger scoorden dan de meisjes (zie Tabel 4). Wat betreft de andere twee variabelen was er geen hoofdeffect van sekse, wat betekende dat jongens en meisjes nagenoeg gelijk scoorden op deze variabelen.

Daarnaast liet de univariate toetsing zien dat er voor alle variabelen een significant hoofdeffect was van cluster. Het resultaat is te zien in Tabel 6. Vervolg toetsing door middel van een Games-Howell toets was nodig, om te achterhalen welke clusters er significant van elkaar verschilden.

Tabel 6. *Resultaat univariate toetsing van het hoofdeffect van cluster op de zeven afhankelijke variabelen*

	$F(3; 1182)$	p	η_p^2
Machtsambitie	6.17	.00	.02
<i>Resource control</i> , prosociale strategie	87.35	.00	.18
<i>Resource control</i> , coercieve strategie	200.88	.00	.34
<i>Resource control</i> , peerrapportage	88.82	.00	.18
<i>Resource control</i> , zelfrapportage	20.00	.00	.05
<i>Resource control</i> , leerkrachtrapportage	56.12	.00	.13
Waargenomen populariteit	119.35	.00	.23

Vervolgtoetsing. Uit de Games-Howell toets is gebleken dat het derde cluster, dat de kinderen met hoge scores op de rollen van aanvallende verdediger, pester, meeloper en assistent omvatte, significant hoger scoorde op machtsambitie dan het eerste en het tweede cluster ($p < .01$). In vergelijking met het vierde cluster, waar kinderen met een hoge score op de rol van slachtoffer in zaten, was het verschil niet significant ($p = .46$).

Op de *resource control* strategieën prosociaal en coercief verschilden het derde cluster significant ten opzichte van de drie andere clusters ($p < .01$); het derde cluster maakte significant meer gebruik van deze strategieën. Echter, uit de resultaten kwam verder naar voren dat het cluster met de troostende verdediger significant lager scoorde dan de andere clusters op het gebruik van de *resource control* prosociale strategie ($p < .01$).

Daarnaast scoorde het derde cluster significant hoger op *resource control* zelfrapportage, peerrapportage en leerkrachtrapportage dan de andere clusters ($p < .01$). Wat betreft de waargenomen populariteit scoorden kinderen in het derde cluster eveneens significant hoger dan de andere drie clusters ($p < .01$).

Conclusie en discussie

Dit onderzoek had een aantal doelen voor ogen. Het hoofddoel was te onderzoeken of er niet één maar twee typen verdedigers zijn: de aanvallende en de troostende verdediger. Hiervoor is allereerst met een clusteranalyse gekeken of het bij de soorten verdedigers om verschillende typen kinderen ging en deze derhalve in verschillende clusters zouden vallen. Ten tweede werd gekeken naar de sekseverdeling over de clusters. Ten derde is er gekeken of de clusters onderling verschilden op machtsambitie, het gebruik van *resource control* strategieën en sociale dominantie (*resource control* en waargenomen populariteit). Tot slot is er onderzocht of er een hoofdeffect was van sekse en of er een interactie effect was van sekse en cluster.

Om te onderzoeken of de twee soorten verdedigers echt anders zijn, is een clusteranalyse uitgevoerd met scores van kinderen op de rol van pesters, slachtoffers, meelopers, assistenten, aanvallende verdedigers, troostende verdedigers en buitenstaanders. De clusteranalyse met vier clusters was de beste oplossing. Deze liet zien dat kinderen met een hoge score op de rol van aanvallende verdediger in hetzelfde cluster zaten als kinderen met een hoge score op de rol van pester, meeloper of assistent. Deze bevinding is consistent met de verwachting dat, op basis van de *similarity-attraction hypothesis* (Rubin et al., 1998), de aanvallende verdediger in hetzelfde cluster zou zitten als de pester, assistent en meeloper, terwijl de troostende verdediger in een andere cluster terecht zou komen (zie inleiding). Daarnaast bleken kinderen met een hoge score op de rol van troostende verdediger in hetzelfde cluster te zitten als kinderen met een hoge score op de rol van buitenstaander. Deze bevinding komt overeen met onderzoek van Sutton en Smith (1999), die aangeeft dat 62 procent van de buitenstaanders de rol van verdediger als secundaire rol vervullen. Bovengenoemde bevindingen zijn een ondersteuning voor de hypothese dat de rol van aanvallende verdediger en de rol van troostende verdediger van elkaar verschillen.

Uit de resultaten van de Chi kwadraat-toets bleek dat er een significante oververtegenwoordiging was van jongens in het cluster van de aanvallende verdediger (derde cluster) en van meisjes in het cluster van de troostende verdediger (eerste cluster). Deze resultaten ondersteunden de verwachting over de sekseverdeling dat meisjes eerder geneigd zijn tot troostend verdedigergedrag dan jongens (Salmivalli et al., 1998), terwijl er meer jongens dan meisjes pester zijn (Salmivalli & Peets, 2009).

Bovendien zijn deze resultaten een ondersteuning voor de hoofdhypothese over het bestaan van twee typen verdedigers.

In termen van machtsambitie bleek het derde cluster (cluster met kinderen met een hoge score op de rol van aanvallende verdediger, pester, meeloper of assistent) significant hoger te scoren dan het eerste cluster (cluster met kinderen met een hoge score op de rol van troostende verdediger en buitenstaander) en het tweede cluster (cluster met kinderen met gemiddeld tot lage scores op alle pestrollen). Echter, het verschil tussen het derde en het vierde cluster (cluster met kinderen met een hoge score op de rol van slachtoffer) op machtsambitie bleek niet significant te zijn. Mogelijk kan de score op machtsambitie van kinderen in het vierde cluster gezien worden als een uitdrukking van het ongenoegen over de huidige positie. Deze kinderen zitten namelijk in de positie waarin ze (veel) gepest worden. Wat betreft het gebruik van *resource control* strategieën (prosociaal en coercief) bleek het derde cluster hoger te scoren dan de andere clusters. In overeenstemming met de verwachting kon ook geconcludeerd worden dat het cluster met kinderen met een hoge score op de rol van aanvallende verdediger en pester significant hoger scoorde op *resource control* en waargenomen populariteit, en daarmee dus op sociale dominantie, dan de andere clusters. Een sociaal dominant kind maakt derhalve meer gebruik van de *resource control* strategieën dan een minder sociaal dominant kind en dit is in overeenstemming met de *Resource Control Theory* van Hawley (2007). Verder was het tegenovergestelde waar wat betreft de verwachting dat het cluster met de troostende verdediger hoog zou scoren op het gebruik van de prosociale *resource control* strategie. Dit cluster scoorde significant lager dan andere drie clusters. Wellicht dat de troostende verdediger minder gericht is op het verkrijgen van sociale dominantie. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat het cluster eveneens kinderen met een hoge score op de rol van buitenstaander omvatte.

Voor een eventueel hoofdeffect van sekse en een interactie effect van sekse en cluster, waren van te voren geen verwachtingen opgesteld. De multivariate toetsing heeft uitgewezen dat er geen sprake was van een interactie effect van sekse en cluster op machtsambitie, sociale dominantie (*resource control* en waargenomen populariteit) en het gebruik van *resource control* strategieën. Voorgaande hield in dat het hoofdeffect van cluster en het hoofdeffect van sekse onafhankelijk van elkaar waren. Er zijn wel significante hoofdeffecten gevonden van sekse op de variabelen *resource control* peerrapportage, *resource control* zelfrapportage en *resource control* prosociale strategie, en bijna significante hoofdeffecten van sekse op *resource control* coercieve strategie en waargenomen populariteit. Jongens hadden op deze variabelen een hogere score dan meisjes.

Een degelijk punt van dit onderzoek is het gebruik van een tweeledige clusteranalyse, waarbij de sterktes van de twee methoden de zwaktes van elkaar

ophieven (Gore, 2000). De uitkomst hiervan, dat de twee soorten verdedigers in verschillende clusters terecht kwamen samen met andere rollen, is te verklaren vanuit de *similarity-attraction hypothesis* (Rubin et al., 1998); de hypothese dat mensen zich aangetrokken voelen tot anderen met gelijke karakters, waarden, attitudes of gedragingen.

Er is echter een aantal beperkingen van dit onderzoek. Ten eerste was er sprake van een cross-sectioneel onderzoek, waardoor aspecten zoals verandering in leeftijd en wisseling van klas niet meegenomen konden worden in de analyses. Ten tweede was om praktische redenen geen gebruik gemaakt van een aselechte steekproef. Verder kunnen er ook vraagtekens gezet worden bij de onafhankelijkheid van de observaties. Er was sprake van meerdere niveaus in dit onderzoek, bijvoorbeeld een kind in een bepaalde klas met een bepaalde leraar op een bepaalde school, welke niet onafhankelijk van elkaar waren. Deze niveaus kunnen van invloed zijn geweest op het pest en/of verdediggedrag (Salmivalli & Voeten, 2004). Vanwege deze beperkingen is voorzichtigheid geboden bij de interpretatie van de uitkomsten en is, een interpretatie alleen mogelijk voor de gebruikte klassen op het moment van onderzoek.

De clusteranalyse is een voorbeeld van een *person-centered approach*, want het kijkt naar de soorten verdedigers. Op basis van de verschillende pestrollen werden de kinderen verdeeld over een aantal clusters, zodanig dat enerzijds de scores van kinderen in hetzelfde cluster nagenoeg overeenkwamen en anderzijds zoveel mogelijk verschilden van de scores van kinderen in een cluster. In het derde cluster zaten kinderen met hoge scores op de rollen van aanvallende verdediger, pester, meeloper en assistent. Bij het onderzoeken naar de verschillen op machtsambitie, het gebruik van *resource control* strategieën en sociale dominantie (*resource control* en waargenomen populariteit) werd gekeken naar de gemiddelden van de gehele clusters. De beperking is dat hierdoor niet duidelijk gemaakt kan worden wat de invloed is van elke rol op het hoge gemiddelde van het derde cluster in vergelijking met andere clusters. Het is daarom niet mogelijk om uit dit onderzoek verbanden af te leiden tussen de afzonderlijke rollen in het derde cluster en de scores op de afhankelijke variabelen. Deze beperking geldt eveneens voor het eerste cluster, het cluster dat kinderen met hoge scores op de rollen van troostende verdediger en buitenstaander omvatte, en de significante lagere score dan andere clusters op het gebruik van de *resource control* prosociale strategie. Aanvullend onderzoek zou zich kunnen richten naar de vraag of scores op de twee rollen van verdedigen in verschillende mate de variabelen machtsambitie, *resource control* strategieën, *resource control* en waargenomen populariteit voorspellen. Dit kan gedaan worden met behulp van een regressie-analyse. Op deze manier wordt de benadering van dit onderzoek, de *person-centered approach*, aangevuld met een *variable-centered approach*, waar meer gekeken wordt naar de soorten van verdedigen.

Er kan verder nog een aantal richtingen voor vervolgonderzoek worden genoemd. Zo zou de *similarity-attraction hypothesis* verder uitgewerkt kunnen worden door te kijken welke karaktereigenschappen, attitudes of gedragingen er dan overeenkomen, zowel tussen de aanvallende verdediger, pester, meeloper en assistent als tussen de troostende verdediger en buitenstaander. Daarnaast zou longitudinaal vervolgonderzoek door middel van een *Multi Level Analyse* moeten uitwijzen in hoeverre de resultaten van dit onderzoek kloppen en of ze gelijk blijven of veranderen gedurende een langere periode. Hiermee kan rekening worden gehouden met factoren op meerdere niveaus die van invloed kunnen zijn op het gedrag van kinderen in peestsituaties, zoals de heersende norm (pro pesten of anti pesten) in de klas, attitudes van leraren ten opzichte van pesten en pestprotocollen op school. Een andere factor zou de eigen attitude van een kind ten aanzien van pesten kunnen zijn (Salmivalli & Voeten, 2004).

Ten derde zou vervolgonderzoek met de *Participants Role Questionnaire* (Salmivalli et al., 1998), waarin de splitsing is opgenomen van de rol van aanvallende verdediger en troostende verdediger, moeten uitwijzen of het verschil in soorten verdedigers reproduceerbaar is. De uitkomst van dit onderzoek ondersteunt de gedachte dat een splitsing van de rol van aanvallende verdediger en troostende verdediger opgenomen zou kunnen worden in de *Participants Role Questionnaire*.

Daarnaast zou gekeken moeten worden of de hoge score op machtsambitie van kinderen met een hoge score op de rol van slachtoffer inderdaad te maken heeft het ongenoegen over hun huidige positie. Een andere richting voor vervolgonderzoek zou de vraag kunnen zijn wie door wie verdedigd wordt. En of hierbij verschillen zijn tussen welke kinderen de aanvallende verdediger verdedigt en welke kinderen de troostende verdediger verdedigt. Wellicht dat de aanvallende verdediger en verdediger, op basis van de *similarity-attraction hypothesis*, kinderen met min of meer gelijke karakters, waarden, attitudes of gedragingen verdedigen. Aangezien de twee soorten verdedigers in verschillende clusters vielen, zou verwacht kunnen worden dat ze beide andere soorten kinderen helpen.

Tot slot kan gesteld worden dat, ondanks de beperkingen, de meerwaarde van dit onderzoek is dat het aantoonde dat er twee soorten van verdedigen zijn: namelijk het troostend verdedigen, het troosten van en aardig doen tegen een slachtoffer na het pesten, en het aanvallend verdedigen, en het aanvallen of weggagen van de pester tijdens het pesten om zo het slachtoffer te verdedigen. Tevens is aangetoond dat deze twee soorten van verdedigen ook in de praktijk werden toegepast en dat er verschillen waren tussen kinderen die hoog scoren op aanvallend verdedigen en kinderen die hoog scoren op troostend verdedigen. Wellicht dat deze inzichten in de rollen van verdedigers een positieve bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van interventies die pesten trachten tegen te gaan. Interventies sluiten zo beter aan bij het soort verdediger dat

kinderen zijn. Op deze manier kunnen er meer handvatten worden aangereikt om pesten te voorkomen.

Literatuurlijst

- Camodeca, M., & Goossens, F. A. (2005). Children's opinions on effective strategies to cope with bullying: the importance of bullying role and perspective. *Educational Research, 47*, 93-105.
- COTAN (2004). *Beoordelingsstelsel voor de kwaliteit van tests*. Commissie Testaangelegenheden Nederland van het Nederlands Instituut van Psychologen/NIP.
- Field, A. (2005). *Discovering Statistics using SPSS*. London: Sage.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B., & Altoè, G. (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior? *Aggressive Behavior, 33*, 467-476.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B., & Altoè, G. (2008). Determinants of adolescents' active defending and passive bystanding behavior in bullying. *Journal of Adolescence, 31*, 93-105.
- Goossens, F. A., Olthof, T., & Dekker, P. H. (2006). New participant role scales: comparison between various criteria for assigning roles and indications for their validity. *Aggressive Behavior, 32*, 343-357.
- Gore, P. A. (2000). Cluster analysis. In H. E. A. Tinsley & S. D. Brown (Eds.), *Handbook of applied multivariate statistics and mathematical modelling* (pp. 297-321). San Diego, CA: Academic Press.
- Grimm, L. G. (1993). *Statistical Applications for the Behavioral Sciences*. New York: John Wiley & Sons.
- Hawley, P. H. (1999). The ontogenesis of social dominance: a strategy-based evolutionary perspective. *Developmental Review, 19*, 97-132.
- Hawley, P. H. (2002). Social dominance and prosocial and coercive strategies of resource control in preschoolers. *International Journal of Behavioral Development, 26*, 167-176.
- Hawley, P. H., Little, T. D., & Card, N. A. (2007). The allure of a mean friend: relationship quality and processes of aggressive adolescents with prosocial skills. *International Journal of Behavioral Development, 31*, 170-180.
- Lodge, J., & Frydenberg, E. (2005). The role of peer bystanders in school bullying: positive steps toward promoting peaceful schools. *Theory Into Practice, 44*, 329-336.
- Milligan, G. W., & Cooper, M. C. (1985). An examination of procedures for determining the number of clusters in a data set. *Psychometrika, 50*, 159-179.
- Nickerson, A. B., Mele, D., & Princiotta, D. (2008). Attachment and empathy as predictors of roles as defenders or outsiders in bullying interactions. *Journal of School Psychology, 46*, 687-703.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership, 60*, 12-17.

- Pellegrini, A. D. (2002). Bullying, victimization, and sexual harassment during the transition to middle school. *Educational Psychologist, 37*, 151-163.
- Rodkin, P. C., & Berger, C. (2008). Who bullies whom? Social status asymmetries by victim gender. *International Journal of Behavioral Development, 32*, 473-485.
- Roscigno, V. J., Lopez, S. H., & Hodson, R. (2009). Supervisory bullying, status inequalities and organizational context. *Social Forces, 87*, 1561-1589.
- Rubin, K. H., Bukowski, W., & Parker, J. G. (1998). Peer interactions, relationships, and groups. In W. Damon (series editor), *Handbook of Child Psychology. III. Social, Emotional, and Personality Development*. 5th ed., vol. 3 (pp. 619-700). New York: Wiley.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: a review. *Aggression and Violent Behavior, 15*, 112-120.
- Salmivalli, C., Huttunen, A., & Lagerspetz, K. M. J. (1997). Peer networks and bullying in schools. *Scandinavian Journal of Psychology, 38*, 305-312.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior, 22*, 1-15.
- Salmivalli, C., Lappalainen, M., & Lagerspetz, K. M. J. (1998). Stability and change of behavior in connection with bullying in schools: a two-year follow-up. *Aggressive Behavior, 24*, 205-218.
- Salmivalli, C., & Nieminen, E. (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims. *Aggressive Behavior, 28*, 30-44.
- Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). Bullies, victims, and bully-victim relationships in middle childhood and early adolescence. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *Handbook of Peer interaction, Relationships, and Groups* (pp. 322-340). New York: Guilford.
- Salmivalli, C., & Voeten, M. (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioral Development, 28*, 246-258.
- Scholte, R. H. J., Engels, R. C. M. E., Overbeek, G., de Kemp, R. A. T., & Haselager, G. J. T. (2007). Stability in bullying and victimization and its association with social adjustment in childhood and adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology, 35*, 217-228.
- Schwartz, D., Chang, L., & Farver, J. M. (2001). Correlates of victimization in Chinese children's peer groups. *Developmental Psychology, 37*(4), 520-532.
- Sijtsema, J. J., Veenstra, R., Lindenberg, S., & Salmivalli, C. (2009). Empirical test of bullies' status goals: assessing direct goals, aggression, and prestige. *Aggressive Behavior, 35*, 57-67.

Sutton, J., & Smith, P. K. (1999). Bullying as a group process: an adaptation of the participant role approach. *Aggressive Behavior, 25*, 97-111.

Witvliet, M., Olthof, T., Hoeksma, J. B., Goossens, F. A., Smits, M. S. I., & Koot, H. M. (2010). Peer group affiliation of children: the role of perceived popularity, likeability, and behavioral similarity in bullying. *Social Development, 19*(2), 285-303.